

<https://doi.org/10.52387/1811-5470.2025.3.09>
CZU: 376:37.015:373.3:159.9(478)

STUDIUL IMAGINII DE SINE A ELEVILOR DE VÂRSTĂ ȘCOLARĂ MICĂ CU DIZABILITATE VIZUALĂ

Liudmila IAGUȘEVSCI,
doctorandă, Școala Doctorală Psihologie,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” Chișinău, RM
ORCID: 0009-0004-7860-7221
E-mai: iagusevschiliudmila@gmail.com

Adriana CIOBANU,
doctor, conferențiar universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, RM
ORCID: 0000-0003-3836-3651
ciobanu.adriana@upsc.md

Rezumat. În acest articol este abordată problema formării imaginii de sine la elevii cu dizabilitate vizuală de vârsta școlară mică, care constituie o provocare majoră a societății moderne. Conținutul articolului prezintă o analiză a conceptului de imagine de sine și reliefaază aspecte importante ale procesului de studiere a imaginii de sine la școlarii mici cu dizabilitate vizuală din perspectiva specificului de dezvoltare. Restrânși în utilizarea canalelor de percepție vizuală, copiii cu dizabilitate vizuală nu pot cunoaște toată diversitatea experienței umane, astfel multe dintre resursele sociale și personale rămân inaccesibile pentru ei. Limitele în activitățile practice afectează formarea funcțiilor psihice superioare, iar stările emoționale negative, nemulțumirea cronică, conduc la distorsiuni în formarea imaginii de sine. Se argumentează importanța axării pe componentele imaginii de sine și ponderea acestora în facilitarea formării unei personalități armonioase. Se oferă perspective eventuale de remediere a problemei identificate. Acest articol conține unele rezultate ale cercetării imaginii de sine la elevii mici cu dizabilitate vizuală. Scopul studiului fiind identificarea impactului dizabilității vizuale asupra imaginii de sine la elevii de vârstă școlară mică, evaluarea relației imaginii de sine cu perfecționarea autocontrolului, a autocunoașterii și cunoașterii mediului ambiant și social. În rezultatul studiului de constatare, a fost identificat la elevii de vârstă școlară mică cu dizabilitate vizuală nivel scăzut de formare a imaginii de sine. Acest grup include elevii cu dizabilitate vizuală cu autoapreciere inadecvată, stima de sine supraridică și scăzută, cu nivel scăzut de autoacceptare. Cercetarea realizată a arătat că studierea imaginii de sine la elevii de vârstă școlară mică cu dizabilitate vizuală este foarte importantă, deoarece reprezintă dimensiunea primară în formarea concepției despre sine, având o deosebită valoare pentru viața, activitatea, succesele și eșecurile elevilor. Concluziile expuse în final reflectă raționamente valorice deduse din aspectele teoretico-practice cu referire la formarea imaginii de sine la elevii cu dizabilitate vizuală de vârsta școlară mică.

Cuvinte-cheie: imaginea de sine, dizabilitatea vizuală, Low vision, elevii de vârstă școlară mică, stima de sine, încredere în sine, autoapreciere.

STUDY OF SELF-IMAGE IN VISUALLY DISABLED STUDENTS EARLY SCHOOL AGE

Summary. This article addresses the problem of self-image formation in visually impaired primary school students, which is a major challenge for modern society. The content of the article presents an analysis of the concept of self-image and highlights important aspects of the process of studying self-image in visually impaired primary school students from the perspective of developmental specificity. Restricted in the use of visual perception channels, children with visual impairment cannot know the full diversity of human experience, thus many of the social and personal resources remain inaccessible to them. Limitations in practical activities affect the formation of higher mental functions, and negative emotional states, chronic dissatisfaction, lead to distortions in the formation of self-image. The importance of focusing on the components of self-image and their share in facilitating the formation of a harmonious personality is argued. Possible perspectives for remedying the identified problem are offered. This article contains some results of research on self-image in visually impaired primary school students. The purpose of the study is to identify the impact of visual disability on self-image in young school-age students, to evaluate the

relationship of self-image with the improvement of self-control, self-knowledge and knowledge of the surrounding and social environment.

As a result of the ascertainment study, a low level of self-image formation was identified in young school-age students with visual disability. This group includes students with visual disability with inadequate self-appraisal, overly high and low self-esteem, with a low level of self-acceptance. The research conducted showed that studying self-image in young school-age students with visual disability is very important, because it represents the primary dimension in the formation of self-concept, having a special value for the life, activity, successes and failures of students. The conclusions presented at the end reflect value judgments deduced from theoretical and practical aspects with reference to the formation of self-image in visually impaired students of early school age.

Keywords: self-image, visual disability, Low vision, young school students, self-esteem, self-confidence, self-esteem.

Introducere. Educația copiilor cu dizabilități senzoriale este deosebit de sensibilă, fiind una prioritară în politicile educaționale ale Republicii Moldova. Ultimile date arată că în Republica Moldova sunt 238 copii/elevi cu dizabilități vizuale care sunt incluși în procesul educațional (CRAP, 2024). Definirea dizabilității vizuale o putem regăsi în concepția lui Avramescu „deficiența de vedere este o deficiență de tip senzorial și include o scădere în diferite grade a acuității vizuale” [2]. Dizabilitatea vizuală este explicată și în cadrul Clasificării Internaționale a Funcționării, Dizabilității și Sănătății (CIF) elaborată de Organizația Mondială a Sănătății în anul 2001. Această clasificare (CIF) propune o abordare holistică a persoanelor cu dizabilități, ceea ce înseamnă că o anumită boală oculară poate avea impact asupra deprinderilor sociale ale individului (Cziker, Hathazi, 2015). Organizația Mondială a Sănătății clasifică dizabilitatea vizuală astfel: parțial văzător, vedere scăzută, legal nevăzător și nevăzător total. Conceptul de vedere scăzută (low vision) este deficiență vizuală, nu neapărat prin limitarea vederii la distanță, ci și a vederii de aproape. Acest termen este utilizat în cazul în care persoana nu poate să citească ziarul la distanța normal de citire (33-40cm), chiar cu folosirea ajutoarelor optice sau a ochelarilor [6].

Este important să cunoaștem că copiii cu dizabilitate vizuală sunt lipsiți de sursele de informație la care au acces colegii lor cu dezvoltare tipică. Restrânși în utilizarea canalelor de percepție vizuală, copiii cu dizabilitate vizuală nu pot cunoaște toată diversitatea experienței umane, astfel multe dintre resursele sociale și personale rămân inaccesibile pentru ei. Limitele în activitățile practice și în jocuri, afectează formarea funcțiilor psihice superioare, iar stările emoționale negative, nemulțumirea cronică, conduc la distorsiuni în formarea imaginii de sine.

Referitor la conceptul de imagine de sine, aceasta este „oginda interioară” a fiecărui om, felul în

care ne percepem pe noi înșine. Imaginea de sine este „elementul structural” al personalității copiilor cu dizabilitate vizuală, ce are importanță majoră și influențează interrelaționarea cu cei din jur și acceptarea de sine, și, nu în ultimul rând, modul de autoapreciere, autoacceptare, autorespect, acestea fiind capacitatea unui individ de a integra într-un tot informațiile, trăirile ce se referă la persoana sa și de a identifica pe baza acestora locul său între ceilalți indivizi [2]. Pe de o parte - dizabilitatea vizuală este un impediment în formarea imaginii de sine a copiilor cu deficiență de văz, este o provocare cu care se confruntă copilul zi de zi, provocare inevitabilă întârzierii sau dificultății în realizarea etapelor de dezvoltare: comunicarea și limbajul, interacțiunea socială, adaptarea socială, abilitățile de viață independentă, joc și învățare [9], iar pe de altă parte, „Eul” este educat prin factorii ce contribuie la socializarea individului: familia, școala, mediul social și influențele culturale și nu este o structură omogenă [1]. Prin urmare, formarea imaginii de sine are loc sub influența mediului social, în cazul în care relațiile sociale ale copiilor cu vederea slabă au de suferit, problema majoră nu este dizabilitatea, cât lipsa unei pregătiri pentru aceste relații și, indubitabil, acceptarea socială.

Cercetarea și dezvoltarea imaginii de sine a copiilor cu dizabilități reprezintă un interes major. Abordarea acestei probleme este condiționată de dezvoltarea educației incluzive și prezența necesității socializării optimale a acestei categorii de copii. Practica demonstrează că copiii cu dizabilități au formate cunoștințe fragmentare despre sine, dar nu au formată componenta fizică și socială a imaginii de sine, inclusiv acest aspect este prezent și la copiii cu dizabilitate vizuală.

Această situație a impulsionat cercetătorii să studieze diverse aspecte ale imaginii de sine. Lucrările savanților A. Baban, Alfred Adler, Lécuyer R., W.James, J.Piaget, H.Wallon, S.Freud, V.Francol, R.Bernes,

R.Meili, A.N. Leontiev, J.Cerneacova, R.Rubinstein, I.Racu, S. Moscovici, Th. Koumba au dezvoltat diferite aspecte ale imaginii de sine.

Potrivit lui S. Moscovici imaginea de sine reprezintă „setul de idei pe care un individ le are despre el însuși, inclusiv rolul său, trăsăturile sale de caracter și corpul său” [4, p.58]. Pe baza concepției lui Th. Koumba „imaginea de sine este o reprezentare cognitivă și conativă a persoanei însăși, relațiile sale cu oamenii și lucrurile care o înconjoară” [11, p.66]. Lecuyer R susține ideea că „imaginea de sine” ar fi „o sub-structură a Eului”, opusul unei alte sub-structuri: „identitate de sine” [3]. După autoarea A. Baban componentele imaginii de sine sunt: „Eul real/actual” - cum o persoană își percepe propriile caracteristici la un moment, și „Eul ideal” - persoana își imaginează ce ar dori să fie [1].

Cercetătorii în domeniul psihopedagogiei speciale U. Șchiopu, E. Verza, W.Roth, T.Rozanova, R.A. Curbanov, I.N. Niculina, M.A. Bernardskaia, O.V.Paramei, V.Preda, M. Avramescu, A.Rozorea, A.Roșan, O.Frunze, A. Brînză, C. Bodorin au definit principalele condiții de realizare a educației copilului cu dizabilitate vizuală, modernizarea programelor de intervenție psihopedagogice existente, strategii eficiente de reabilitare și integrare socială a persoanelor cu deficiențe optice.

Reeșind din cele menționate, putem concluziona că la școlarii mici sursa de formare a imaginii de sine pozitive sau negative în mare măsură depinde de aprecierea și acțiunile profesorului și nu în ultimul rând încurajările părinților și colegilor din clasă. Și este important să conștientizăm că imaginea de sine formată la vârsta școlară mică v-a dura toată viața.

O atenție deosebită în cercetările persoanelor cu dizabilitate vizuală i-a revenit problemei referitoare la organizarea psihofiziologică a condițiilor de educație a acestora. A.G.Litvac, A.M.Vilenskaia, M.Ștefan, L.I.Solnteva, L.A Semionov, O.V. Paramei, L.I.Filicova, D.A.Farber, Al.Gherguț, C. Neamțu, K.Ferrel, E. Leung, N.Barraga. au scos în evidență că lipsa sau scăderea vederii în perioada critică de dezvoltare a sistemului vizual generează abateri considerabile în dezvoltarea copilului, face ca celelalte procese să prezinte o serie de mecanisme specifice de manifestare.

Analiza literaturii din domeniul psihologiei speciale constată că sunt propuse intervenții psihologice în pregătirea pentru școală a copiilor cu diza-

bilitate vizuală cu scopul dezvoltării psihologice multilaterale. Însă problema dezvoltării imaginii de sine a copiilor cu dizabilitate vizuală nu este suficient cercetată. Este important să cunoaștem cum influențează dizabilitatea vizuală asupra imaginii de sine și unele oportunități de intervenție psihologică întru facilitarea procesului de armonizare a imaginii de sine.

În textul nostru analizăm cum influențează dizabilitatea vizuală asupra imaginii de sine la elevii de vârstă școlară mică, interpretând următoarele obiective:

- 1) determinarea influenței dizabilității vizuale asupra imaginii de sine a elevilor de vârstă școlară mică;
- 2) evaluarea relației imaginii de sine cu perfecționarea autocontrolului, a autocunoașterii și cunoașterii mediului ambiant și social.

Metodologia cercetării:

1. *Chestionar adresat părinților* - prin care noi putem în primul rând să stabilim la ce nivel sunt formate relațiile copiilor cu dizabilitate vizuală și părinții lor. Pentru evaluarea exemplilor de afirmații (pozitive/negative) în funcție de cât de frecvent părinții le folosesc în comunicarea cu copilul său. Evaluarea de către părinți a școlarilor mici cu dizabilitate vizuală constituie sursa cea mai importantă pentru formarea stimei de sine ;
2. *Tehnica Dembo-Rubenstein modificată după A.M. Prihojan* - pentru autoevaluarea elevilor de vârstă școlară mică în raport cu următorii indicatori: sănătate, cogniție, caracter, autoritatea față de semenii, abilitățile manuale, exteriorul, încrederea în sine;
3. *Testul Scărița (după V.G.Sciur)* - permite determinarea sistemului de apreciere de sine a copilului, de apreciere a adultului de către copil, înțelegerea aprecierii de către alte persoane;
4. *Metoda Profilul meu (după R. S. Nemov)* - metoda permite identificarea nivelului de autoapreciere a copilului;
5. *Metoda Desenează-te pe tine însuși după A. M. Prihojan, Z. Vasileauscaite* - metodă proiectivă pentru identificarea atitudinii emoționale bazată pe valorile școlarilor mici față de ei înșiși.

Evaluarea imaginii de sine reprezintă dimensiunea cea mai importantă a concepției despre sine, modul în care copilul cu dizabilitate vizuală de vâr-

ștă școlară mică își percepe propriile caracteristici fizice, emoționale, cognitive, sociale și spirituale. Evaluarea imaginii de sine se constituie și evoluează în relație cu perfecționarea autocontrolului, a autocunoașterii și cunoașterii mediului ambiant și social.

În procesul studiului au participat 100 de elevi de vârstă școlară mică: 50 de elevi tipici (II-IV cl.) și 50 de elevi cu dizabilitate vizuală (II-IV cl.) și câte un părinte al subiecților cercetați.

Rezultate ale studiului

Prin aplicarea *Tehnicii Dembo-Rubenștein* a fost identificat raportul dintre nivelul de autoapreciere a elevilor de vârstă școlară mică cu dizabilitate vizuală comparativ cu cei tipici conform indicatorilor: sănătate, cogniție, caracter, autoritate față de semenii, abilități manuale, exterior, încrederea în sine. Analiza datelor ne-au demonstrat un nivel mai scăzut de autocunoaștere, în special cu referință la abilitățile intelectuale, a limitelor și calităților proprii, la fel și un nivel redus de autoapreciere adecvată (supraapreciere sau subapreciere), ce are un efect negativ asupra formării imaginii de sine (vezi figura 1).

Supraaprecierea semnifică incapacitatea de evaluare a propriilor posibilități, incapacitatea de depozitare a experiențelor, atitudinii față de propriile comportamente, succese sau insuccese. Astfel de persoane sunt încredute în sine și nu acceptă critici la adresa lor. Subaprecierea indică mai multe

ezitări sau lipsa dorinței de realizare. Copiii sunt emotivi interiorizați, fragili, sensibili, sunt sociabili, preferă să fie în centrul atenției pentru a obține aprecierea celor din jur, sunt nemulțumiți de sine și de realizările personale, mereu se limitează și sunt în executarea motivației, sunt atenți la opinia celorlalți, ușor manipulați, lipsiți de siguranță.

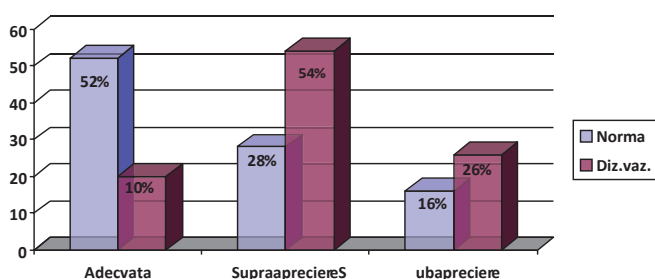

Figura 1. Rezultatele obținute de subiecții cercetați la *Tehnica Dembo-Rubinștein*

Rezultatele obținute de subiecții cercetați la *Testul Scărița* (după V.G.Sciur) ne-a permis să deter-

minăm sistemului de aprecieri de sine a copilului, de apreciere a adultului de către copil, înțelegerea aprecierii de către alte persoane. Cea mai mare parte a elevilor cu dizabilitate vizuală au nivelul stimei de sine scăzut, ce influențiază puternic performanțele în toate activitățile, provoacă riscul insucceselor, determinând astfel o viziune și mai umbră asupra propriei persoane și o lipsă de a fi inclus în activitățile școlare și sociale. Elevii sunt nemulțumiți de felul lor de a fi, evită să realizeze sau să se implice în sarcini noi, se simt lipsiți de valoare, sunt ușor influențabili, nu își asumă responsabilități, sunt nepăsători. Atitudinea negativă față de sine este formată în mare parte de comportamentul celorlalți. Elevii cu dizabilitate vizuală cu stima de sine adecvată ocupă cel mai mic număr, având capacitatea de a lua decizii și abilitatea de a face presiuni grupului. Au relații armonioase cu părinții, colegii, învățătorii. Stima de sine supraridicată favorabilă indică la elevii cu dizabilitate vizuală faptul că ei cred că adulții îi vor plasa pe una dintre treptele de sus ale scării, dar se plasează cu o treaptă mai jos. Acest rezultat indică faptul că copiii, simțind sprijin și acceptare din partea adulților, sunt deja capabili să se privească destul de realist. Stima de sine supraridicată defavorabilă este specifică pentru copiii cu dizabilitate vizuală. Elevii se plasează mai sus decât cred că ar fi plasați de adulți. Această alegere sugerează copilului respingere din partea adultului și opoziție negativă față de evaluarea de către adult.

Rezultatele *Chestionarului adresat părinților* ne demonstrează modul de comunicare a părinților și influența asupra formării imaginii de sine a elevilor cu dizabilitate vizuală. În urma evaluării frecvenței afirmațiilor pozitive folosite de către părinți la adresa copiilor putem afirma că părinții contribuie cel mai mult la formarea identității copilului. Ea are loc prin modul la care se raportează la comportamentele copilului și poate provoca imaginea de sine negativă. Datele prezentate ne demonstrează că cel mai mare număr de părinți încurajează frecvent copiii, care este un factor de formare a imaginii de sine pozitive (vezi figura 2).

Relațiile armonioase cu părinții pentru copiii cu dizabilitate vizuală sunt semnul unei imagini de sine pozitive. O imagine de sine pozitivă devine reper al autoaprecierii, alături de aprecierea celor apropiați, influențând dezvoltarea intelectuală, sfera afectiv-volitivă și motivația pentru învățare și con-

tribuind astfel la conștientizarea nivelului propriu de posibilități și aspirații, ceea ce poate genera trăirea succesului sau a eșecului în funcție de performanțele obținute și de raportare la „spațiul de comparație” al grupului de apartenență în care se conturează imaginea de sine.

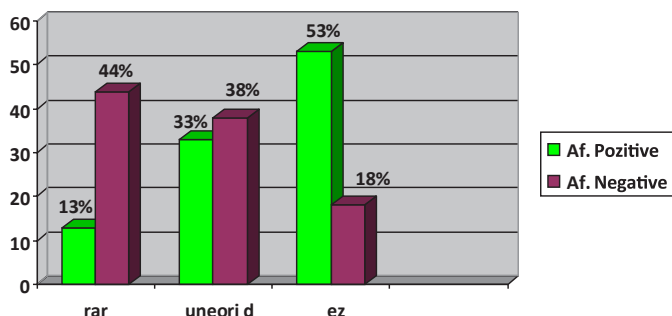

Figura 2. Rezultatele obținute la Chestionarul adresat părinților

Rezultatele obținute în urma aplicării metodei *Profilul meu* (după R. S. Nemov) ne-au permis formularea următoarelor concluzii:

- Cea mai mare parte din elevii tipici reprezintă o autoapreciere adecvată, ceea ce reflectă faptul că acești copii sunt mulțumiți de ei înșiși, se respectă, recunosc că au anumite defecte, iar un număr mai mic de elevi tipici au autoapreciere medie;
- La un număr mai mic de elevi cu dizabilitate vizuală se constată autoapreciere adecvată, mare parte obținând nivel de autoapreciere scăzută, presupunând o autoapreciere și auto-percepție inadecvată, autocunoaștere dificilă, atitudine negativă față de sine, dificultăți de adaptare socială, supraprotecție sau neglijarea din partea părinților.

Analizând rezultatele obținute la *Metoda Dese-nează-te pe tine însuși* după A. M. Prihojan,

Z. Vasileauscaite a fost identificat nivelul de autoacceptare a elevilor tipici și a elevilor cu dizabilitate vizuală, corelarea dintre „Eul” real (cine eu sunt) și „Eul” ideal (cine a-și dori să fiu), asocierea inconștientă a persoanei bună sau rea și mulțumirea de sine. Cei mai mulți elevi tipici se plasează pe nivelul înalt de autoacceptare, iar un număr mai mic pe autoacceptare medie. În cazul elevilor cu dizabilitate vizuală cei mai mulți se plasează pe nivelul de autoacceptare scăzut, iar un număr mai mic pe nivel înalt de autoacceptare (vezi figura 3).

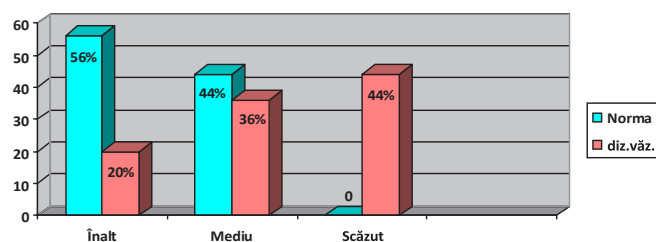

Figura 3. Rezultatele obținute de subiecții cercetați la Metoda Dese-nează-te pe tine însuși

Concluzionând, putem afirma că în urma aplicării instrumentelor de evaluare enumerate mai sus atât atât a elevilor de vârstă școlară mică cu dizabilitate vizuală, cât și a elevilor de vârstă școlară mică tipici se constată autoapreciere inadecvată (supraapreciere și subapreciere), stima de sine supraridicată și scăzută. În educația elevilor mici cu dizabilitate vizuală se observă supraprotecție sau neglijența din partea persoanelor apropiate. Nivelul scăzut al autoacceptării a fost constatat la elevii tipici și care depinde de gradul de conștientizare a propriilor calități, cunoștințelor și competențelor de autoevaluare realistă, sinceră, de curajul de a valoriza în plan personal și în contextul social, de a-și asuma responsabilități, de a proiecta scopuri, de a lua decizii, de a îndeplini sarcinilor asumate.

Pe parcursul studiului de constatare a fost identificat nivel scăzut de formare a imaginii de sine a elevilor de vârstă școlară mică cu dizabilitate vizuală. Acest grup include elevii cu dizabilitate vizuală cu autoapreciere inadecvată, stima de sine supraridicată și scăzută, cu nivel scăzut de autoacceptare. Cercetarea realizată a arătat că studiul imaginii de sine a elevilor de vârstă școlară mică cu dizabilitate vizuală este foarte importantă, deoarece reprezintă dimensiunea primară în formarea concepției despre sine, având o deosebită valoare pentru viața, activitatea, succesele și eșecurile elevilor. Elevii de vârstă școlară mică cu dizabilitate vizuală au nevoie de sprijin în realizarea autocunoașterii profunde, a cunoașterii personalității lor, a capacităților lor și adaptarea socială. Toate acestea dovedesc relevanța cercetării noastre, deoarece la elevii de vârstă școlară mică cu dizabilitate vizuală cu nivelul scăzut de dezvoltare a imaginii de sine trebuie să fie formată o imagine clară a „Eului”, dezvoltarea capacității de a cunoaște și de a descrie în mod semnificativ trăsăturile de personalitate, dezvoltarea stimei de sine adecvate cu abilitatea de a reflecta și a accepta pe sine în conformitate cu atitudinile și comportamentul.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. BĂBAN A. *Consiliere educațională. Ghid metodologic pentru orele de dirigiență și consiliere*. Cluj-Napoca: Editura ASDCR, 2001. 260 p. ISBN 973-0-02400-6.
2. BODORIN C. *Psihopedagogia persoanelor cu deficiențe vizuale*. Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă”, 2013. ISBN 978-9975-46-154-2.
3. L'Écuyer, René. *Le concept de soi*. Paris: Ed. Presses Universitaires de France (PUF), 1978.
4. MOSCOVICI S. *Psihologie sociale des relations a autri*. Paris: Nathan, 1994, p.58.
5. POPESCU-NEVEANU P. *Dicționar de psihologie*. București : Editura Albatros, 1978. 387p.
6. PREDA V. *Psihopedagogia deficienților vizuali*. Suport de curs. Cluj Napoca: Ed. Universitatea Babeș-Bolyai (UBB). 113p. <https://pdfcoffee.com/download/psihopedagogia-deficientilor-vizuali-pdf-free.html>
7. RACU I. *Psihologia conștiinței de sine*. Chișinău: Ed. UPS “Ion Creangă”, 2005. ISBN 9975-921-81-7.
8. ȘCHIOPU U. *Dicționar enciclopedic de psihologie*. București: Editura Babel, 1997. ISBN 973-48-1027-8.
9. ȘTEFAN M. *Psihopedagogia copiilor cu handicap de vedere*. București: Editura Prohumanitate, 1999. 261 p. ISBN: 973-99023-4-0.
10. VERZA E. *Psihologia copilului*. București: Editura Proximă, 1994. 123p. ISBN 973-30-3891-1.
11. КОН И. *Открытие “Я”*. Москва: Политиздат, 1978. p.66
12. СОЛНЦЕВА, Л.И. *Тифлопсихология детства*. Москва: Полиграф-Сервис, 2000. ISBN: 5-86388-009-6.